

אחד-הָעַם וְאַחַדוֹת הָעַם

מאת ח. י. רות

(ט"ו לַמּוֹתוֹ, פְּתוּחַ הַרְצָאָה).

היססתי הרבה קודם. שהעזתי להענות להזמנתכם. מסופק אני אם יכול אני לתת לכם מה שאתם מבקשים, ומובטחני שרבים הם מידידיו וחבריו ותלמידיו של המורה המנוח — ואפשר גם במעמד זה — המוכשרים יותר ממני לדבר עליו. באופן אישי לא הכרתיו וכך אין בידי לספר עליו זְכֵרוֹנוֹת מענינים; ידיעה מיוחדת על כתביו אין לי; חומר למחקר מדעי על דעותיו לשעה זו לא מצאתי — ואף לא חפשתי. לולא דבר מסויים אחד הייתי עומד לפניכם ככלי ריק, נואם בלי נאום, מרצה חסר נושא להרצאה. ואפילו עכשיו אין לי נושא ממש להרצאה. יש לי רק רגש עמום שענינינו כאן בארץ — לא הענינים הכספיים או הענינים הפוליטיים, אלא הענינים האנושיים, הדברים השייכים לנו באשר אנו בני אדם — אינם בסדר. משהו קרה לנו כאן שאינו, אם אפשר לומר כך, „לפי התכנית“. „התכנית“ היתה לבנות, עלידי שיבת ציון, עם שישכון בציון. והנה מצאנו לתמהוננו שעם כזה אין.

אני קורא את דברו האחרון של רוטנברג, דברו האחרון לשוב העברי בארץ-ישראל: „פילוג עמנו לכתות, עדות ומפלגות, היה תמיד בעוכרינו. מלחמת אחים הביאה אותנו לעברי פי פחת, ואם לא תחדל — תחריבנו.

„לכן בקשתי וצוואתי לשוב ולנוער הגדל בתוכו, לזכור תמיד שלא יהודים של כתה או מפלגה זו או אחרת נפרדים ונדרסים, כי אם עם ישראל בכללו. בין אם נרצה ובין אם לא נרצה אחים לצרה אנחנו — נבינה זאת ונהיה אחים לחיים, ליצירה, לפעולה ולבנין.“
צוואה זו הופיעה בו ביום שישבתי בחדרי כדי לחשוב על הנושא שלי היום, והיא היא התנצלותי והצטדקותי על מה שעתיד אני להשמיע באזניכם.

* * *

נדמנתי פעם אצל אחד מאחינו בני ישראל והתחיל מדיין עמי בפרשת אחד-העם. אמר לי: „אין אני מבין למה מעריצים כל-כך את האדם הזה. האם באמת היה, כמו שאומרים עליו, הפילוסוף הגדול שקם בקרבנו? השיבותי: „לפי דעתי לא“. „האם היה אפוא המדינאי החכם ביותר שהיה לנו? אמרתי: „עין חדה היתה לו, עין הנוקרת והחודרת לתוך עמקו של תהום המציאות; אך אינם חסרים לנו, ברוך ה', גם אנשים אחרים הבקיאם בהלכות הפוליטיקה.“
„אך יצר את הסגנון העברי של הספרות החדשה? הציע איש שיחי. „אין אני בקיא בענינים אלה“, אמרתי, „אך כמדומני היו גם יוצרים אחרים“. „אבל אם כן מה אפוא היה?“ לא הפילוסוף, ולא המדינאי, ולא הכוח המחדש בספרות? חשבתי רגע. באמת מה היה? פילוסופיה, פוליטיקה, ספרות... וכי יש בעולם דברים מבלעדי אלה?

אמנם היה גם חובב ציון. אבל גם אנו חובבים את ציון. ואולם קיים הבדל בין „חבת-ציון“ שלו ובין „חבת-ציון“ שלנו. אנו שולטים בחבתנו; חבתו שלטת בו. אנו שומרים על אישיותנו; נפרדים אנו אפוא מציון. הוא לא שמר על אישיותו; נמצא שהיה נכלל בציון. כשקבע את ההבדל בין תורת ישראל ובין תורותיהם של אחרים קבע את אפיו שלו. אחרים מכריזים: „כה אומר אני“. עם ישראל אמר: „כה אמר ה'“. אחת-עם גם הוא לא דיבר בשמו שלו. אישיות אין כאן כי אם אי-אישיות, אי-האישיות הנעלה מעל האיש. נבלע היה כולו ע"י הרעיון, נקלט היה אל תוך הרעיון. הוא טפס ועלה אל הרעיון; לא הוריד את הרעיון אליו. נתן לרעיון לפעול עליו; השתנה כפי מה שדרש ממנו הרעיון, לא בקש לשנות את הרעיון כפי מה שדרש הוא. וע"י כך נעשה לנושא החי של הרעיון, נהיה הוא לרעיון. חדר אל תוך תוכו של הרעיון, רכז

כל נשמתו ברעיון, עד שלאט לאט חדל מלהיות האיש הפרטי, אשר גינזברג, והיה לאחד-העם. אני משחק אמנם בשם אחד-העם. יודע אני מפני מה קרא את עצמו כך. לא חשב את עצמו לסופר, ולא בקש להמנות בין הסופרים; ומשום כך חתם על מאמריו הראשון „אחד העם” — כלומר, אדם פשוט ולא סופר. אך בשם זה יש גם משהו סמלי. הוא שעבד את עצמו ואת אישיותו לעם. הביט על עצמו לא כעל „אחד קדוש” אלא כיהודי סתם, אחד העם.

עם זה מהו? עצמות יבשות המפורדות אשה מרעותה. התלחלו העצמות ע"י הקריאה הלאומית ועמדו על מקומן. נס גדול היה שם אך נס בלתי שלם: עמדו על מקומן, כל אחת כמו שהיתה. מפורדות היו, בלתי מאוחדות, לא גוף אחד חי כי אם אוסף של חלקים שונים, ליקוטי עצמות בעלמא. אך ליקוט עצמות לחוד ותחית מתים לחוד. נוכל ללקט את כל העצמות שבעולם; נוכל לחברן יחד כל אחד לחברתה; נוכל לסדרן כל אחת ואחת במקום הנכון להן — ובכל זאת גוף חי אין לנו. אין הגוף מכונה המורכבת מחלקים שיכולים להתחלף ולהתחדש ע"י החסרה או הוספה פשוטות. האבר הקיים מחוץ לגוף אינו עוד אבר; האברים אברים הם רק בתוך הגוף השלם החי. חיי הגוף הם אחדותו. וכחיי הגוף כך חיי האומה.

אחדות נפלאה זו של הגוף שהיא החיים האנושיים, מאין מוצאה? אין אנו יודעים. אחדות כענינו של האומה שהיא החיים הלאומיים, מאין מוצאה? גם זה אין אנו יודעים. אך יודעים אנו את תנאיה וסימניה. הסימן המובהק של האחדות שהיא החיים הוא ליכוד הכוחות. באומה חיה, כמו בגוף חי, כל עצמותו של הכלל נמצאת בכל אחד מחלקיו. וזהו מה שבקרא רוח: „ונתתי בכם רוח וחיותם”. לאחדות דרושה רוח; ורוח זו, רוח המשנה את טבע האברים הנפרדים, רוח שמוציאה אותם ממצבם הנפרד והיוצרת מהם, מהאברים הנפרדים, מהעצמות היבשות, גוף חי — רוח זו היא שדרש אחה"ע והיא היא שנתנה להשקפת עולמו את צביונה המיוחד. כוחו העיקרי של אחה"ע איננו בפילוסופיה שלו, איננו בפוליטיקה שלו, איננו בספרות שלו. כוחו הוא בהתרכזות מחשבותיו, בהתאחדות דרישותיו, על רעיון אחד, והוא הרעיון שבימינו אלה ובמצב זה זקוקים אנו ללב חדש, לרוח חדשה. אחד העם אחד ומיוחד אצלנו מפני שהיה כוח מוסרי: לא פילוסופי — בעיקר; ולא מדינאי — בעיקר; ולא סופר — בעיקר; כי אם — אך מרגיש אני שעלי להכין אתכם. ברצוני להשתמש בכינוי שבודאי ייראה בעיניכם כמשונה, כינוי שלפי הדעות המקובלות אפשר ליחסו אולי לכל אדם אחר מלבד אדם כאחד-העם. אחד-העם, תגידו, בעל השכל הקריר, אחד-העם הרחוק מכל התלהבות או השתפכות הנפש, אחד-העם הפרוזאי שבפרוזאיים — איך אפשר לכוונת את אחד-העם בשם נביא. והנה המלה נמלטה מפי ועלי להצדיקה.

במלה נביא אין אני מתכוון לחוזה עתידות; כידוע ניטלה הנבואה (במובן זה) מן הנביאים וניתנה — (מי יודע?) לעתונאים, ואפילו לא לדברנים, אנשי הריטוריקה, בעלי הלב הרגש ושטף המלים. במלה נביא אני מתכוון לבעל דרישה מוסרית. ואף במלה מוסר אינני מתכוון למעשים הטובים בלבד. כוונתי העיקרית לאופי שהוא מקור המעשים. הנביאים שלנו שאפו כולם לשינוי באופים של בני האדם. הם הטיפו אמנם למהפכה, אך המהפכה אינה חיצונית אלא פנימית; סימן של „השמים החדשים והארץ החדשה” הוא שלא „ירעו ולא ישחיתו”. הנביא הוא המצפון של עם ישראל כמו שעם ישראל הוא המצפון של האנושות. בכל מקום שנשמעה שם הקריאה להתחדשות הרוח, להתחדשות הרוח כתנאי מוקדם לאיזו התקדמות שהיא, שם קולם, או הד קולם, של הנביאים.

אילו היה הזמן מרשה הייתי מציע לפניכם קטעים ממאמריו של אחה"ע שבהם הוא מדבר בקול נבואי זה ומכריז על הצורך של מהפכה רוחנית. הייתי ממשמש בתוך מכתביו ומעיר את תשומת לבכם לדברים כעין אותם שכתב למנהיג הנוכחי של הציונות לפני ארבעים שנה: „עליכם לברוא לנו אנשים חדשים, לגמרי חדשים... כי רק בהמצא בתוכנו אנשים כאלה תוכל

הציונות להיות באמת תנועת עם" (11, 7—236). אך המפורסמות אינן צריכות ראייה. "תעודתנו אנחנו" כך כתב ושנה, "תעודתנו אנחנו היא קודם כל לחנך את העם, לחנך את העם בדרך חדשה, על-ידי הציונות" (111, 125). יש צורך אפוא, במהפכה רוחנית, והדרך להשיג את המהפכה, הכלי של המהפכה, הוא שיבת ציון.

* * *

כדאי לחשוב על צירוף המלים שהבאתי: "לחנך את העם על-ידי הציונות". אחד-העם ראה — כולנו רואים — שאין אנו עדיין עם. כל אחד בא ממקום אחר ובידו שיטה, לשון, נסיונות, "פרינציפים" אחרים. איך ליצור מהמון כזה עם? דרך אחת יש ואין אחרת: להשקיע את האישיות העקשניות האלה בתוך עבודה אחת משותפת. במקום שיש עבודה, אין גותנים כבוד ל"פרינציפים"; יש רק "פרינציפ" אחד, והוא לעשות את העבודה! ובין כה וכה, ע"י שעבוד זה לעבודה מעשית, נתרגל בשותפות הזרה כל-כך לנו. עיקר חסרונו, כנראה, שאין אנו יכולים לעבוד ביחד עם אחרים. ולזה רק תרופה אחת, והיא שנעבוד ביחד. אמר אחת-העם: "מעולם לא יעצתי לישוב בחיבוק ידים ולחכות עד שתשתנה תכונת העם בגולה. אבל אמרתי להיפך ש ב ש ב י ל שתשתנה תכונת העם וחי רוחו בגולה, צריך ליסד בארץ-ישראל מרכז ליהדות והוא הוּא יהיה הכוח אשר יפעל על רוח העם" (1, 158). בזה חידושו הגדול. אין יוצרים את העם ואחר-כך שבים לציון. להיפך. על-ידי שיבת-ציון יוצר העם.

* * *

קראתי לאחת-העם נביא כי מסגולת הנביא, כמו שראינו, לדרוש שינוי באפנים של האנשים, לדרוש לא רק שמים חדשים וארץ חדשה כי אם, ובמיוחד, אדם חדש. אך גדולי הנביאים לא הסתפקו בדרישה לאדם חדש. הם ראו כי אדם חדש אינו אפשרי אם אין חברה חדשה, ולפיכך דרשו לא רק אדם חדש כי אם גם אומה חדשה. אתם זוכרים את דברי היינה על אדון הנביאים: "פסל גדול היה משה, פסל הגבוה משכמו ולמעלה מעל פסלי יון. הם עבדו רק באבנים, הוא באנשים, ומהאספסוף שעלה ממצרים ביקש ליצור אומה". כך ביקש בשעתו משה. כך ביקשו בשעתם כל גדולי הנביאים. כך ביקש גם אחד-העם. מהו סוד הקסם המיוחד שבכתביו אם לא התרכותו במחשבה זו. כל מה שקרא, כל מה ששנה, כל מה שהגה וכתב, השתעבד לרעיון היסודי. צריך לשנות — כך הורה — את תכונות העם. אין אנו, עדיין, כדאיים; אין אנו, עדיין, ראויים; אין אנו, עדיין, מוכשרים. במה מצא ענין? בישוב? כן. בלשון? כן. בספרות? כן. בפילוסופיה? כן. אך כל אלה, לפי השקפותיו, אינם התכלית: הם רק כלים. התכלית היא ההכשרה המוסרית של העם: איך להכשיר את העם הזה עד שיהיה לעם ממש? איך לשנות את טיבו עד שיהיה ראוי לשם עם? בעיות אלה הן הן הבעיות שהטרידוהו ולא נתנו לו מנוחה. ובכן בשבילו העיקר לא הישוב ולא הלשון ולא הספרות ולא הפילוסופיה אלא האנשים, טיב האנשים. יש לשפר את החומר האנושי עד שיהיה לראוי.

ואחד-העם לא הסתפק במדרש נאה. ביקש להיות גם נאה מקיים.

הופעת מאמרו הראשון, "לא זו הדרך" גרמה, כידוע, ליסוד חברת "בני משה". אני קורא

לפניכם סעיפים אחדים מן "כתבה העיקרי":

"תולדות ישראל בימי גלותו בכלל ובמאת השנים האחרונות הורונו לדעת כי אין לנו כל תקוה לחיות בתוך עם נכר חיי גוי ואדם כאחד: לקחת חלק בכל ענפי החיים כאזרח הארץ ולהשאר עם זה גוי מיוחד בדעותיו ומצוין במדותיו. אוי לנו ביום רעה ואוי לנו ביום טובה! הרעות חבלו בנו רוח האדם, והטובות רוח העם; הראשונות עשונו לאנשים שפלים בעיני אחרים, והאחרונות — לעם נבזה בעיני עצמנו... עלינו אפוא להקדיש מיטב כוחותינו החמריים והמוסריים להצלתנו זאת האחת: לתחית עמנו בארץ אבותינו...

„למען עשות גדולות בארץ צריך שיהיה הדור ראוי לכך. לכן לא אל הארץ בלבד תשים לב, כי אם גם אל העם; לא אך לבנות תהי מגמתה כי אם גם לנטוע, לא אך בכוח ידים כי אם גם ברוח. תחילת כל — עליה לקנות לה לבבות ולחבב את שמה ותעודתה על הבריות באמצעים מוסריים. כלומר, להרחיב את מובן „הלאומיות“ ולעשותה למושג נעלה ונשגב, לאידיאל מוסרי, אשר במרכזו — אהבת ישראל, ובהיקפו — כל מדה טובה וכל תכונה נכבדה.

למטרה גדולה וכללית כזאת יובילו דרכים רבים, שונים ומשתנים. על-כן חפשית תהיה האגודה [אגודת ב"מ] במעשיה: ידה בכל; זמנה — עת לעשות; מקומה — כל פרץ וכל בדק... רק אחת-עליה לזכור בכל מקום ובכל זמן, כי איכות אגודה מוסרית קודמת לכמותה; כי לא לפי מספר חבריה בלבד יגדל כוחה, כי אם עוד יותר — לפי ערכם.

הדברים נכתבו באודיסה לפני יותר מחמשים שנה, ורגלינו עומדות בשעריך ירושלים. ובכל זאת, כלום נוכל לומר שלמלים אלו אבד ערכן? ואל תגידו: „הדברים נאמרו בגולה לאנשי הגולה, ומה לנו כאן ולהם“. הלא אנחנו כאן על המקום אנשי הגולה אנו, ומה שנאמר להם אנו, נאמר גם לנו היום. לא רק שהגולה קיימת, אלא קיימת היא בתוכנו. הגולה באה עד שערינו ועד בכלל, בתוככי ירושלים. ומשום כך אותו שינוי אופי שדרש אחה"ע בשעתו מן בני הגולה, נדרש ונדרש גם ממנו בארץ. אכן ברצוננו „לעשות גדולות בארץ“, אך „למען עשות גדולות בארץ צריך שיהיה הדור ראוי לכך“.

כמובן לא דרש אחד-העם שנהיה כולנו פילוסופים: נלחם תמיד נגד סילוף זה של מחשבתו. בשבילו אין הרוח — אם אפשר לומר כך — דבר רוחני, מה שתלוש מן החומר ומתקיים מחוץ לחומר. הרוח היא עקרון האיכות שבכל דבר ודבר, והיא נמצאת רק ביחד עם החומר אשר לו היא נותנת את צורתו. הבין שהכרחי הוא שיימצאו כאן כל המלאכות וכל האמנויות וכל העבודות למיניהן, ואפילו כל חילוקי הדעות. אבל העיקר הוא שתהיה אחדות, אחדות שתוכל לכלול, שצריכה לכלול, פירוד דעות אך בשום פנים לא פירוד לבבות. אחדות הרוח שדרש פירושה אחדות הלב. היה יכול להקדים לספרו, ואף לסיים אותו, ולסכם אותו, בפרק שלשים ושבעה של יחזקאל, פרק העצמות היבשות, פרק שחלקו השני קובע את האחדות כתנאי הגאולה: „וקרב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידך“ ורק אחר כך: „אני לוקח את בני ישראל מבין הגויים... וקבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם; ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל, ומלך אחד יהיה לכלם למלך, ולא יהיו עוד לשני גויים... וישבו על הארץ... המה ובניהם ובני בניהם עד עולם...“

* * *

והלואי שבזה הייתי יכול לסיים. המלים יפות — נביא, רוח, לב חדש, גולה, גאולה, חנוך; „וישבו על הארץ המה, ובניהם, ובני בניהם, עד עולם“. עשיתי את חובתי, חובת מרצה, ביררתי — אמנם בקיצור — כמה דברים יסודיים מתוך דברי אחה"ע, והסברתי, עד כמה שיכולתי, שכוחו הוא הכוח הקדום של עמנו, כוח הנבואה, ושבמובן זה הריהו אחד-העם ממש, מי שמייצג את עצם מהותה של האומה, ואף אמרתי: לא רק נביא היה אלא גם נביא גדול, מאחר שהבין שפדות נפשנו קודמת בהכרח לגאולתנו.

ואולם אני מרגיש אינני יכול לעזוב את הענין כך. אני מרגיש הכרח להוסיף שאח"ע לא רק נביא, ולא רק נביא גדול, אלא שהוא גם נביא שנתבדה.

הרי נכון גם היום, כמו שהיה לפני חמשים שנה, שאין אנו עם; נכון היום, שיש לנו צורך בלב חדש, ברוח חדשה, אך בינתים עברו חמשים שנה ושיבת-ציון היתה לעובדה. הרי התרופה שהציע אח"ע למכתנו לא הצליחה.

אני קורא עוד פעם את דבריו האחרונים של רוטנברג: „פילוג עמנו לכתות, עדות ומפלגות, היה תמיד בעוכרינו. מלחמת אחים הביאה אותנו לעברי פי פחת, ואם לא תחדל — תחריבנו. לכן בקשתי וצוואתי לישוב ולנוער הגדל בתוכו, לזכור תמיד שלא יהודים של כתי או מפלגה זו או אחרת נדרפים ונדרסים, כי אם עם ישראל בכללו. בין אם נרצה ובין אם לא נרצה אחים לצרה אנחנו — נבינה זאת ונהיה אחים לחיים, ליצירה, לפעולה ולבנין“. אני קורא את דברי אחה"ע לקלוב היהודי בסלונקי: „אינני מומחה לשפוט על חייכם הפנימיים. אבל הלא גלוי הדבר כי לולא רוח הטמיעה אשר באה בלב רבים בקרב קהילותיכם, לא היה מקום לריבות בתוכן על כל אלה השאלות שהזכרתם במכתבכם. שכחו נא רגע את השמות החדשים — ציוניסמוס, נציוניסמוס — אבל זכרו שם אחד ישן נושן: עם ישראל, ושאלו נא את נפשכם: אם רוצים אתם שיתקיים העם הזה קיום בריא, קיומו של עם חי ומתפתח על-פי רוחו, ולא קיומו של גוף בלי נשמה שאבריו נפרדים ומתפזרים אחד אחד. אם רוצים אתם בכך, הנה כל השאלות נפתרות על נקלה“. (IV, 177. לועד הקלוב החדש, סלונקי).

המצב אותו מצב: כסלונקי לפני שלשים שנה כך הישוב כאן. ואולם הבדל עיקרי יש ויש. המצב ההוא התקיים בחלק קטן אחד של הגולה, בסלונקי; ואנו נמצאים כאן, בארץ אבות, בארץ התחיה.

ואין אני קובל כל-כך על זה שהובאו הנה המחלוקות הישנות. כך טבעי. סוף-סוף, גם אנו בני אדם. אני קובל על כך שבשבילנו עצם פירוש ישוב הארץ — כנראה — הוא להמשיך אותן ולקבען לדורות. זהו מה שאנו עושים, וביודעים, וכנראה בגאווה. ישבתי בישיבת המועצה המיעצת של מערכת החנוך שלנו — המקרה ידוע, וכבר כתבו עליו בעתונם, ואס"כן מותר לי לדבר עליו — ודנו ארבע שעות על שאלה זו: בית-ספר מסויים ביקש להכנס לתוך רשת החינוך אך לא רצה להשתייך לשום זרם מהזרמים המפורסמים. מה דינו? דיברו החכמים זה אחר זה — ולפעמים זה בתוך זה — ארבע שעות, כאמור, ודבריהם לעג ושנינה ושלילה על עלובים אלה שכופרים בקדושת הזרמים. לדעתם לא רק מותר לבית-ספר להשתייך ל„זרם“. אסור לו שלא להשתייך לזרם. ואם כך, רבותי, אין אנו עם אחד; אנו שלושה עמים; ושלושה עמים אלה מכריחים את האנשים שעדיין מאמינים שאנו עם אחד לחנך את ילדיהם לפי הסיסמה של אחד מן השלושה.

וכי לא צדק רוטנברג? וכי לא נכשל אחה"ע, אחה"ע שהאמין ששיבת-ציון תיצור אומה אחת?

* * *

אמרתי בפתיחת דברי שלולא דבר אחד הייתי עומד לפניכם בלי כלום. זהו הדבר האחד הזה. אני עומד ומתחנן לפניכם לא לקרוא את כתבי אחד-העם — אין אני מתנגד לזה שתקראום אך אין זה עיקר — אלא לנסות ללכת לפי רוחו, לעשות מה שהוא ביקש, להגשים את מה שהוא דרש. „שכחו נא כרגע את השמות החדשים — (זרמים, מפלגות, תנועות), — אבל זכרו שם אחד ישן נושן: עם ישראל. שאלו נא את נפשכם: האם רוצים אתם שיתקיים העם הזה קיום בריא, קיומו של עם חי ומתפתח על-פי רוחו ולא קיומו של גוף בלי נשמה, שאבריו נפרדים ומתפזרים אחד אחד?

אם רוצים אתם בכך, הנה כל השאלות נפתרות על נקלה“. (IV, 177).

„על נקלה? אני מסופק. השאלות לא תפתרנה על נקלה. אך נהיה מוכשרים יותר למצוא את הפתרון, נעמוד על דרך הפתרון. וכאן עלי להעיר את הערתי האחרונה: כשיושבים בישיבה כמו זו שהזכרתי, שומעים לפעמים קולו של אדם תמים ששואל: „למה זה צריך להיות? אדם תמים זה מקבל תמיד את התשובה: „כך המציאות הארץ-

ישראלית". „אמנם במקום אחר" כך הולכים ומסבירים „אין דברים כאלה; אך כאן המציאות כך: אי־אפשר אחרת".

רבתי, השתדלתי להראות לכם שהכוח המיוחד לעמנו, הכוח הנבואי, הכוח שבו הצטיין גם אהה"ע, הוא הכוח שהתרומם נגד המציאות, שנלחם במציאות, שראה שיש לשנות את המציאות; והמציאות העיקרית שיש לשנותה היא המציאות האנושית, אפים ותכונותיהם של בני אדם. אם אין זה אפשרי; אם באמת מנכסי צאן ברזל שלנו היא הסכסכות של חקילות הקטנות שבגולה; אם במקום שתתקן ירושלים את נגעי סלוניקי, נרשה לסלוניקי להחריב את ירושלים; אם על שלוש הלשונות הרשמיות, ושלוש הדתות הרשמיות, ושלושת העמים הרשמיים, הנמצאים כאן בארץ־הקודש, נוסף אנו גם את הנופך משלנו, עד שנדבר גם אנו, עם הקודש, בשלוש לשונות ונניח גם אנו שלושה דגלים (שלושה? יש יותר ויותר!); אז — אך על התוצאות אין אני רוצה לחשוב, ומה גם לדבר לפניכם. למאמרו על „בני משה" נתן אהה"ע שם עגום שאינני רוצה להזכירו; כלכם יודעים אותו. (אינכם יודעים? השם הוא: נסיון שלא הצליח"). בשעות קודרות נדמה לי לפעמים ששם זה יהיה כתוב בראש הפרק הזה בתולדות ישראל.

ואני חוזר ואומר שמה שמדאיג אותי אינו שנמצאות מפלגות בינינו; את זה אני מבין. מה שמדאיג אותי הוא סדרנו את מנגנון הממשלה שלנו באופן שהכנסנו את ענין המפלגות לא רק בחלוקה הארעית של עבודה וסיוע אלא גם בחוקה הקבועה של החנוך, וכך מה שהיה צריך להיות ארעי, נעשה קבע, ולא רק בדורנו אלא גם לדורות; שהרי חניכי בתי־הספר הם הם האזרחים של הדור הבא, וסדר זה ייראה בעיניהם כטבעי אחרי שנתחנכו על פיו. וכך מגדלים אנו שלושה עמים ולא עם אחד, ומגדלים אותם כשלושה עמים ממש, עמים לפי המנגנון הישן, כל אחד וכלי זינו בידו. ומה בצע בקריאה כזו של רוטנברג לנוער אם הישוב הרשה לעצמו, ומרשה לעצמו, להתארגן באופן זה שאין לנו נוער אחד כי אם שלושה? אני פונה אליכם, אנשי הישוב, הסירו את החרפה הזאת; בערו את הרע הזה; אם לא, אחריתנו מרה. וכשיגידו לכם: „מה אפשר לעשות, כך המציאות הארץ־ישראלית, כך אפיו של עמנו", תשיבו בלשונו של אחד־העם: יש לשנות את המציאות, יש לשנות את האופי, וזאת תעודתנו קודם כל: „לחנך את העם, לחנך את העם בדרך חדשה, על ידי הציונות".

רק הזך השלם...

(לפי ספור עם)

א.

רב יוסף דִּילָה רִינָה נִלְאָה כְּבָר נְשׂוּא.

כְּבָר כְּבָדוֹ מְחֹל יָם הַיְתוֹ וְכַעֲסוֹ:

הַשְּׂכִינָה בְּגִלוֹת אֶפְלָה וּמְרָה,

יִשְׂרָאֵל לְגֹזְרִים מְשַׁסֵּעַ וְנִקְרַע,

וְהַסֵּם הָאָרוּר בְּמְרוֹמִים הוֹשֵׁם...

לְהוֹרִיד, לְהַפִּיל, לְמַגֵּר אֶת הַסֵּם!

אֵךְ אֵיכָה לְהַגִּיעַ אֶל צַר הָאֵמָה?

אֵךְ אֵיכָה לְהַכְרִיעַ אֶת שַׁר הַשְּׂמָאָה?

רב יוסף דִּילָה רִינָה יִגַּע וְתָר,

רב יוסף דִּילָה רִינָה גְדוֹל בְּנִסְתָּר,

וְאוֹלָם לֹא יָדַע אֵיךְ הַסֵּם לְהַשְׁבִּית...

אִז יִלְךְ רַב יוֹסֵף אֶל קְבָרוֹ שֶׁל רֶשֶׁבִּי.

עַל קְבָרוֹ שֶׁל רַבְּנֵנוּ שְׂמַעוֹן בֶּר יוֹחֵי

יִשְׁמַטַח רַב יוֹסֵף אֵף יִבְכָּה עַד בְּלִי־דֵי,

וַיְהִי יוֹם וַיְהִי לַיִל, הוּא עוֹדוֹ מִתְפַּלֵּל,

וַיְהִי יוֹם וַיְהִי לַיִל, עוֹד בְּבִכֵּי וּבִילָל